

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK, KİŞİLERARASI PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ, KİŞİLERARASI İLİŞKİ TARZLARI VE İLETİŞİM BECERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Bozkurt KOÇ*

Ayşenur BÜYÜKGÖZE KAVAS**

Öz

Bu araştırmada saldırganlık, kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları ve iletişim becerileri arasındaki ilişkileri belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini 2013-2014 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim gören toplam 403 (242 kadın, 161 erkek) katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ile 25 arasında değişmektedir. Araştırmada katılımcılara Kişisel Bilgi Toplama Formu, Kişilerarası Problem Çözme Envanteri, Kişilerarası İlişkiler Ölçeği, İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği ve Saldırganlık Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Tekniği ve yol analizi (path analysis) teknikleri kullanılmıştır. Yapıcı problem çözenin iletişim becerileri üzerinden yıkıcı saldırganlık ve atılganlıkla dolaylı ilişkisi anlamlı düzeydedir. Yine kendine güvensiz yaklaşımın yıkıcı saldırganlık ve atılganlıkla dolaylı ilişkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Kişilerarası ilişki tarzlarından besleyici ilişki tarzının iletişim becerileri üzerinden atılganlık ve yıkıcı saldırganlıkla dolaylı ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Zehirleyici ilişki tarzının ise iletişim becerileri üzerinden atılganlık ve yıkıcı saldırganlıkla dolaylı ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Yenilenen kısmi aracılı modeldeki doğrudan ve dolaylı yollar birlikte değerlendirildiğinde, modelin atılganlığın %30'unu, yıkıcı saldırganlığın %35'ini açıkladığı görülmüştür. Atılganlık ve yıkıcı saldırganlık ile diğer değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde, en yüksek ilişkinin atılganlık ile besleyici, yıkıcı saldırganlık ile zehirleyici kişilerarası ilişki tarzı arasında olduğu görülmektedir. Araştırma bulguları kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programları ve uygulamalarının, saldırganlığın önlenmesindeki önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Saldırganlık, kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları, iletişim becerileri.

THE INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN AGGRESSION AND INTERPERSONAL PROBLEM-SOLVING SKILLS, INTERPERSONAL RELATIONSHIP STYLES, AND COMMUNICATION SKILLS AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

This study aims to determine the relationships between aggression and interpersonal problem-solving skills, interpersonal relationship styles, and communication skills. The sample of the study was consisted of 403 participants (242 females and 161 males) attending various faculties of

* Doç. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, bozkurt.koc@omu.edu.tr.

** Yrd. Doç. Dr.; Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, aysenur@omu.edu.tr.

Ondokuz Mayıs University in the 2013-2014 academic year. The participants were 18 to 25 years old. The Demographic Information Form, the Interpersonal Problem-Solving Inventory, the Interpersonal Relationships Scale, the Communication Skills Assessment Scale, and the Aggression Scale were administered to the participants. In order to analyze the data, Pearson's correlation coefficients were calculated, and path analysis was made. Constructive problem-solving was seen to have a significant indirect relationship with hostile aggression and assertiveness through communication skills. Insecure approach was found to have a significant indirect relationship with hostile aggression and assertiveness. Among interpersonal relationship styles, nutritive relationship style was detected to have a significant indirect relationship with assertiveness and hostile aggression through communication skills. Poisonous relationship style was determined to have a significant indirect relationship with assertiveness and hostile aggression through communication skills. When direct and indirect ways in the partially-mediated model were considered, the model was seen to explain 30% of assertiveness and 35% of hostile aggression. The correlation coefficients between assertiveness and hostile aggression and other variables indicate that the highest relationships are seen between assertiveness and nutritive relationship style and between hostile aggression and poisonous relationship style. The research findings indicate the importance of training programs and practices for improving interpersonal problem-solving skills, interpersonal relationship styles, and communication skills to prevent aggression.

Keywords: Aggression, interpersonal problem-solving skills, interpersonal relationship styles, communication skills.

Giriş

Günümüzde insanlığın karşı karşıya olduğu çeşitli problemler bulunmaktadır. Bu problemlerden biri de saldırganlıktır. Saldırganlık (aggression), diğer bir kişiye fiziksel, duygusal ya da psikolojik olarak doğrudan doğruya zarar verme niyetiyle yapılan herhangi bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Anderson ve Bushman, 2002; Kirsh, 2006). Bir davranışın saldırganlık olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği, davranışın kasıtlı ya da kaza sonucu olduğuyla ilgi değerlendirmelere bağlıdır (Bandura, 1978; Krahe, 2001; Anderson ve Bushman, 2002). Zarar verme amacı taşıyan davranış, saldırganlık olarak nitelendirilirken; zarar verme amacı taşımayan davranış zarar verse bile saldırganlık olarak nitelendirilmemektedir (Vatandaş, 2003).

Alanyazında saldırganlık çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır: Fiziksel ve ilişkisel saldırganlık (Kirsh, 2006); savunucu yumuşak ve yıkıcı saldırganlık vb. (Fromm, 1993). Bu bağlamda saldırganlık, hem kendini ortaya koyabilmek, haklarını savunabilmek gibi olumlu hem de yıkıcı davranışlar gibi olumsuz olabilmektedir (Budak, 2003). Diğer taraftan saldırganlık, yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık olarak da sınıflandırılmaktadır. Buna göre, yıkıcı saldırganlık, bireyin engellenme, hayal kırıklığı, üzüntü ya da karmaşık duygu yoğunluğu içerisinde, kendisine zarar verdiğine inandığı kaynağa karşı zarar verme amacıyla, toplumun onaylamayacağı biçimde düşmanlık içeren bir saldırganlık

sergilemesidir. Edilgen saldırganlık, bireylerin farklı kaygılardan dolayı pasif bir davranış göstererek mücadeleden kaçınmasını ifade eder. Dolaylı saldırganlık türü olarak da nitelendirilen edilgen saldırganlık, alay etme ve sözel olarak iğneleme şeklinde de kendini gösterebilmektedir. Kendini ifade edebilme yeteneği, etkileyici ve açık bir iletişim türü olarak da değerlendirilen atılganlık ise bireylerin yasal hakları çerçevesinde kendilerine haksızlık ve saygısızlık yapılmasına izin vermemesini ifade eder. Diğer bir söyleyişle atılganlık, başkalarının haklarını ihlal etmeden, kişinin kendi haklarını kabul edilebilir biçimde savunabilmesidir. Bu bağlamda atılganlık, yaralamak ya da incitmek şeklindeki bir saldırganlık olarak nitelendirilemez (Bostan ve Kılıçgil, 2008; Hasta ve Güler, 2013; Kiper, 1984; Kurtyılmaz, 2005; Tutkun, Güner, Ağaoğlu, Soslu, 2010).

Saldırganlığı açıklamaya yönelik farklı kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. İçgüdü kuramları, saldırganlığın içgüdüsel bir davranış olduğunu ileri sürerken (Freud, 1994; Lorenz, 1996); biyolojik yaklaşımlar, saldırganlığı biyolojik fonksiyonlarla açıklamaktadır (Gunn, 1993; Savrun, 2000). Engellenme-saldırganlık kuramı, engellendiklerinde insanların saldırgan bir şekilde tepki vereceklerini ileri sürerken (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Hoeksema, 2002; Eron, 1994); sosyal öğrenme kuramı, saldırganlığın öğrenilmiş sosyal bir davranış olduğunu belirtmektedir (Bandura, 1978).

Bütün bu açıklamalar, çok boyutlu bir olgu olan saldırganlığın bir tek faktörle açıklanamayacağını; saldırganlığın biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel vb. çeşitli etmenlerin farklı derecelerdeki etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını göstermektedir (Balcioglu, 2000; Bandura, 1978; Dahlberg, Krug, 2002; Savrun, 2000; Vatandaş, 2003). Alanyazında saldırganlıkla ilişkili görülen faktörlerden biri kişilerarası problem çözmedir. Kişilerarası problem çözme ya da kişisel problem çözme olarak da kavramsallaştırılan sosyal problem çözme, bireyin günlük yaşamda karşılaştığı problemleri tanımlaması, bu problemlere etkili çözüm yolları bulması ya da uyum sağlamasında, kendince oluşturduğu bilişsel ve davranışsal süreçler olarak tanımlanmaktadır (D’Zurilla, Maydeu-Olivares ve Kant, 1998; Heppner, Witty ve Dixon, 2004; Çam ve Tümkaya, 2008a). Sosyal problem çözme modeli, probleme yönelim ve problem çözme tarzlarından oluşmaktadır. D’Zurilla ve arkadaşları daha önceki çalışmalarındaki sosyal problem çözme ölçeğini yeniden gözden geçirerek, beş boyutlu faktör yapısı oluşturduklarını aktarmaktadırlar. Kişinin geçmiş yaşantılarına dayanan probleme yönelme faktörü, probleme olumlu yönelme ve probleme olumsuz yönelmeden; problem çözme faktörü ise, akılcı problem çözme, dürtüsel/dikkatsiz yaklaşım ve kaçınmacı yaklaşımdan oluşmaktadır (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004; D’Zurilla, Maydeu-Olivares ve Kant, 1998). Sosyal problem çözme kapsamında değerlendirilen bir başka araştırmada ise kişilerarası

problem çözme, probleme olumsuz yönelme, yapıcı problem çözme, kendine güvensizlik, sorumluluk almama ve ısrarcı-sebatkâr yaklaşım olarak boyutlandırılmıştır (Çam ve Tümkaya, 2007).

Bireylerin içinde yaşadığı toplumla uyumlu hale gelebilmeleri, başarılı olabilmeleri ve mutlu bir yaşam sürdürebilmeleri, karşılaştıkları problemleri en uygun tarzda çözebilme yeteneklerine bağlıdır. Nitekim problemlerini etkin bir şekilde çözebilen bireylerin, psikolojik ve fiziksel sağlıklarının daha iyi olduğu görülmektedir. Etkili problem çözme becerileri, yaşamda başarılı olabilmek için gerekli iken; etkili problem çözme becerilerinin bulunmayışı ya da eksikliği, kişilerarası problemlerle ve diğer bilişsel ve davranışsal problemlerle ilişkilidir (Cüceloğlu, 2003; 2004; Dreer, Jakson ve Elliott, 2005; Heppner, Witty ve Dixon, 2004). Nitekim bu konuda yapılan araştırma sonuçları, problem çözme becerileri ile saldırganlık arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Albayrak Sargın (2008) tarafından yapılan bir araştırmada sosyal problem çözme becerisi ile saldırganlık arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Diğer bir araştırmada da problem çözenin bazı alt boyutları ile saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar olduğu; probleme olumlu yaklaşanların ve akılcı problem çözme becerilerine sahip olanların saldırganlık eğilimlerinin düşük olduğu bulunmuştur (D’Zurilla, Chang ve Sanna, 2003). Çam ve Tümkaya da (2008a) yaptıkları araştırmada saldırganlık ile YPÇ puanları arasında düşük düzeyde negatif yönde; kendine güvensiz yaklaşım (KG) puanları ile düşük ve sorumluluk almama (SA) puanlarıyla orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptamışlardır. Arslan ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada ise, saldırganlık ile probleme olumsuz yaklaşım, kendine güvensiz yaklaşım, sorumluluk almama arasında pozitif yönde; yapıcı problem çözme ve ısrarcı-sebatkâr yaklaşım arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın, 2010). Bir diğer araştırmada da, saldırganlık ile sosyal problem çözme arasında ilişki bulunduğu ve saldırgan çocuk ve ergenlerin sosyal problem çözme becerilerinin yetersiz olduğu saptanmıştır (Lochman ve Dodge, 1994). Bir araştırmada da, ileri ergenlikteki saldırgan ergenlerin, saldırgan olmayan ergenlere göre daha fazla saldırgan problem çözme stratejilerini kullandıkları bulunmuştur (Keltikangas-Järvinen ve Pakaslahti, 1999).

Saldırganlıkla ilişkili faktörlerden birinin de kişilerarası ilişki tarzları olduğu görülmektedir. Kişilerarası ilişki tarzları, iki ya da daha fazla kişi arasındaki her türlü ilişki olarak tanımlanmaktadır (Heider, 1958). Kişilerarası ilişki tarzları baskın, kaçınan, öfkeli, duygudan kaçınan, manipulatif ve küçümseyici tarzlar şeklinde sınıflandırılmaktadır (Şahin, Batıgün, Koç, 2011; Öztan, 1996). Diğer taraftan kişilerarası ilişki tarzları, besleyici (açık ve saygılı) ve ketleyici/zehirleyici (saygısız/benmerkezci ve küçümseyici) boyutlar içerisinde de

değerlendirilmektedir (Hasta ve Güler, 2013; Şahin, Durak, Yasak, 1994). Besleyici ilişki tarzları, bireylerin yaşantılarını iyileştiren doyurucu, besleyici ve olumlu kişilerarası ilişki tarzlarını nitelemektedir. Anlayış ve empatinin yer aldığı bu ilişki tarzları, gereksinimleri karşıdaki kişiye açıkça ifade etme, karşıdaki kişiye kabullenici ve saygılı bir tarzda yaklaşma ve yapıcı konuşma gibi olumlu özelliklerle açıklanmaktadır. Ketkeyici/zehirleyici ilişki tarzları ise yıkıcı etkisi bulunan; zorlama ve baskı nedeniyle kişilerarası ilişkilerde çatışmalara ve olumsuz yaşantılara neden olabilen; kendini üstün görme, karşısındakini küçümseme, başkalarına sözle sataşma, alay etme ve kolayca öfkelenebilme şeklindeki ilişki tarzlarını nitelemektedir (Greenwald, 1999; Tutkun, Güner, Ağaoğlu ve Soslu, 2010; Hasta ve Güler, 2013; Oral, 2006; Batıgün, 2004).

Alanyazında saldırganlık ile kişilerarası ilişki tarzları konusunda yapılan araştırma bulguları, genel olarak saldırganlığın besleyici ilişki tarzlarıyla negatif yönde; ketleyici/zehirleyici ilişki tarzlarıyla ise pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Koç, 2014). Bu konuda yapılan bir çalışmada da, yıkıcı saldırganlık, benmerkezci ve küçümseyici ilişki tarzları ile pozitif yönde; saygılı ilişki tarzı ile negatif yönde anlamlı ilişkiler göstermiştir (Hasta ve Güler, 2013).

Saldırganlıkla ilişkili olan değişkenlerden biri de iletişim becerileridir. İletişim becerileri, etkili bir iletişim için gerekli olan dinleme, konuşma, yazma ve okuma becerileri yanında gönderilen iletileri fark edebilme ve anlayabilmeyi içermektedir. İletişim becerileri gelişmiş bireyler, gerek karşılaştıkları olaylarla ilgili gerekse kendilerine yöneltilen uyarı, eleştiri ya da şikâyetler karşısında, tek bir bakış açısı yerine farklı açılardan değerlendirme yapabilmektedirler (Özer, 2008; Budak, 2003).

Alanyazın incelendiğinde yeterli düzeyde olmamakla birlikte saldırganlık ile iletişim becerileri arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Örneğin, bu konuda yapılan bir çalışmada katılımcıların saldırganlık düzeyleri ile iletişim becerileri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Kurtyılmaz, 2005). Bir diğer çalışmada da, kadın ve erkek örneklemin iletişim becerileri artarken atılganlık davranışlarının da arttığı, iletişim becerileri artarken yıkıcı ve edilgen saldırganlık davranışlarının azaldığı, yıkıcı saldırganlık arttıkça edilgen saldırganlığın da arttığı bulunmuştur (Yıldırım ve Abakay, 2015).

Bütün bu açıklama ve bulgular, kişilerarası problem çözme, kişilerarası ilişki tarzları ve iletişim becerileri ile saldırganlık arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğunu göstermektedir. Ancak yukarıda da görüldüğü gibi alanyazında bu değişkenler ile saldırganlık arasındaki ilişkileri ayrı ayrı inceleyen araştırmalar bulunmakla birlikte, saldırganlık ile bu üç değişken arasındaki ilişkinin birlikte ele alındığı araştırmalara rastlanmamaktadır. Bu bağlamda

kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları, iletişim becerileri ile saldırganlık arasındaki ilişkileri incelemek araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Buna ek olarak mevcut araştırma kapsamında, iletişim becerilerinin, kişilerarası problem çözme becerileri ve kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracı rolü de ele alınacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır: Kişilerarası problem çözme becerilerinin alt boyutları ile saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır? Kişilerarası ilişki tarzlarının alt boyutları ile saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır? İletişim becerileri ile saldırganlığın alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır? İletişim becerilerinin, kişilerarası problem çözme becerileri ve kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracı rolü bulunmakta mıdır?

Yöntem

Katılımcılar

Araştırma kapsamında 2013-2014 öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinin 1., 2., 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören toplam 410 gönüllü katılımcıdan tesadüfi örnekleme yöntemi ile veri toplanmıştır. Boş bırakılan ölçekler veri setinden çıkarılmış ve böylece araştırmanın nihai örnekleme 403 katılımcıdan oluşmuştur. Katılımcılar 18-25 yaş aralığında olup, yaş ortalaması 20.99 ($ss=1.66$)'dur. Katılımcıların 242'si (%60) kadın, 161'i (%40) erkektir.

Veri Toplama Araçları

Saldırganlık Ölçeği: Kiper (1984) tarafından geliştirilen ölçek 30 maddeden oluşmaktadır. Toplam saldırganlık eğiliminin yanı sıra saldırganlık üç boyutta ölçülmektedir: Yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlık. Her alt test 10 madde içermektedir. Olumlu ve olumsuz ifadeler içermesi nedeniyle alt testlere 31 puan eklenmektedir. Alt ölçeklerden alınabilecek en düşük puan 1, en yüksek puan ise 61'dir. Her üç alt ölçeğin toplam puanlarından genel bir saldırganlık puanı elde edilmektedir.

Kişilerarası Problem Çözme Envanteri (KPÇE): Envanter 18-30 yaş arası üniversite öğrencilerinin kişilerarası problem çözme yaklaşım ve becerilerini ölçmek amacıyla Çam ve Tümkaya (2007) tarafından geliştirilmiştir. Lise öğrencileri (15-18 yaş) için aracın geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları da yapılmıştır (Çam ve Tümkaya, 2008a). Her iki örneklemede de envanterin kullanılabilirliğine ilişkin yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Üniversite örnekleminde yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi sonucunda envanterin beş faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu faktörler Probleme Olumsuz Yaklaşma (POY), Yapıcı

Problem Çözme (YPC), Kendine Güvensizlik (KG), Sorumluluk Almama (SA) ve Israrçı-Sebatkâr Yaklaşım (I-SY) şeklinde adlandırılmıştır. Envanterde beşli derecelendirme sistemine göre yanıtlanan toplam 50 madde yer almaktadır. Toplam varyansın %38.38'inin açıklandığı araçta, bunun %14.84'ü POY, %12.76'sı YPC, %4.64'ü KG, %3.44'ü SA ve %2.70'i I-SY alt ölçekleri ile açıklanmaktadır. Alt ölçeklerin Cronbach Alfa iç tutarlık kat sayıları. 67 ile. 91; test-tekrar test devamlılık katsayısı değerleri ise. 69 ile. 89 arasında değişmektedir (Çam ve Tümkaya, 2008b; Çam, Tümkaya, Yerlikaya, 2011).

Kişilerarası İlişkiler Ölçeği (KIÖ): “Stres Management: A Positive Strategy” isimli video paket programının el kitabında bulunan 53 maddelik bir davranış listesinden yararlanılarak geliştirilen KIÖ 31 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki her bir madde 0-3 arasında derecelendirilmektedir. Ölçekten alınan puan 0 ile 93 arasında değişmektedir. Ölçek, besleyici ve ketleyici/zehirleyici ilişki tarzlarını ölçen iki alt ölçekten meydana gelmektedir. Her bir alt ölçek, kendi içinde iki alt boyuta ayrılmaktadır. Besleyici ilişki tarzları açık ve saygılı ilişki; ketleyici ilişki tarzları ise benmerkezci ve küçümseyici ilişki alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .79 olup alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları .56 ile .78 arasında değişmektedir. Yapı ve yordayıcı geçerlik tekniklerinin kullanıldığı çalışmada, ölçeğin geçerli bir ölçme aracı olduğu ortaya konulmuştur (Şahin, Durak ve Yasak, 1994; Oral, 2006).

İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği (İBDÖ): İBDÖ, 25 ifadeden oluşmaktadır. Korkut tarafından 1996 yılında yapılan çalışmalarda 0-4 biçiminde puanlanan ölçek, 1997 yılında yaptığı çalışmada 1-5 biçiminde puanlanacak şekilde yapılandırılmıştır. Ölçekten elde edilen puanın fazlalığı bireylerin kendi iletişim becerilerini olumlu yönde değerlendirdikleri anlamına gelmektedir. Lise öğrencilerinden elde edilen verilerle yapılan faktör analizi sonuçları ölçeğin tek boyutlu olduğunu gösterir niteliktedir. Benzer ölçekler geçerliği sonucunda elde edilen geçerlik katsayısı .58 olarak hesaplanmıştır. Testin tekrarı yöntemi ile yapılan güvenilirlik çalışması sonucunda ölçeğin güvenilirlik katsayısı .76 ($p<.001$) olarak elde edilmiştir. İç tutarlılık katsayısı olarak alfa değeri ise .80 ($p<.001$) olarak bulunmuştur (Korkut, 1996). Ölçeğin yetişkinlere yönelik olarak üç haftalık arayla yapılan testin tekrarı çalışması sonucunda güvenilirlik katsayısı .69 olarak hesaplanmıştır (Akt. Korkut, 2005).

Yukarıda adı geçen ölçeklerle birlikte araştırmacılar tarafından katılımcılara ait yaş, cinsiyet, fakülte vb. demografik bilgilerin alınması amacıyla kişisel bilgi formu da kullanılmıştır.

İşlem

Ölçekler katılımcılara sınıf ortamında grup halinde uygulanmıştır. Uygulama öncesinde katılımcılar çalışmanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. Ölçekleri doldururken dikkat edilmesi gereken konular hakkında katılımcılara gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Verilerin Analizi

İlk olarak verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Verilerin normallik testleri yapılmış ve verilerin normal dağılım gösterdiğine karar verilmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda verilerin analizinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayısı hesaplanmış ve gözlenen değişkenlerle yol analizi kullanılmıştır. Aracılı modelin sınanmasına ilişkin yol analizi IBM AMOS 22, diğer analizler ise SPSS 22.0 kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamındaki değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak değişkenler arasındaki ilişkilerle birlikte Tablo-1’de gösterilmiştir. Bununla birlikte araştırma kapsamında önerilen modeli (Şekil-1) sınamak ve modelde ele alınan değişkenlerin saldırganlığı ne ölçüde yordadığını belirlemek amacıyla elde edilen verilere yol analizi uygulanmıştır. Atılganlık, yıkıcı ve edilgen saldırganlığın açıklanmasına yönelik önerilen aracılı modelin uyum iyiliğinin (fit index) değerlendirilmesinde Ki-kare (χ^2), Ki-kare’nin serbestlik derecesine oranı (χ^2/df), uyum iyiliği indeksi (GFI), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) ve diğer indeksler (TLI, NFI), yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) olmak üzere bazı uyum iyiliği istatistikleri kullanılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde Ki-kare değerinin ($\chi^2 = 449.622$) anlamlı olduğu ($p < .000$) görülmüştür. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranının ($\chi^2 / df = 17.985$) 3’ten küçük olması mükemmel uyuma, 3 ile 5 arasında olması kabul edilebilir uyuma, 5’ten büyük olması ise uyumun iyi olmadığına işaret etmektedir (Kline, 2005). Değerlendirilen diğer uyum iyiliği indeksleri (GFI = .83, CFI = .71, TLI = .37, NFI = .71, RMSEA = .206) incelendiğinde elde edilen değerlerin kabul edilebilir değerlerden uzak olduğu anlaşılmaktadır (Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2005). Sonuç olarak verilerin önerilen modele iyi bir şekilde uyum sağlamadığı söylenebilir.

Kullanılan istatistik programı (AMOS 22) tarafından modelin iyileştirilmesi için önerilen değişiklikler (modification index) incelendiğinde özellikle yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık arasındaki ilişkilerin çok kuvvetli olduğu dolayısıyla bu iki değişkenin birleştirilmesi yönünde öneriler olduğu görülmüştür. Daha önce de belirtildiği gibi, yıkıcı ve edilgen saldırganlık terimleri incelendiğinde, belirli farklılıklara karşın her iki saldırganlık

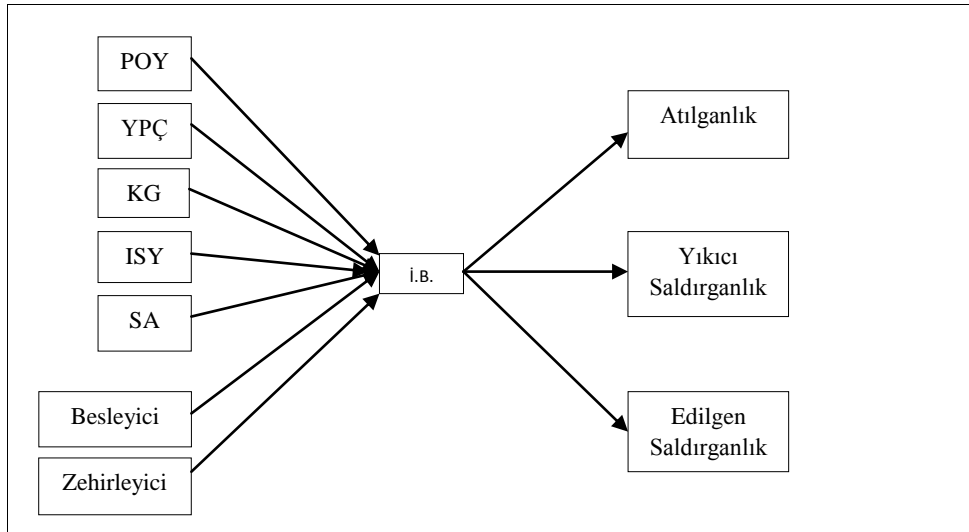
türünde de karşıdaki kişiye doğrudan ya da dolaylı bir şekilde zarar verme niyetinin bulunduğu görülmektedir (Hasta ve Güler, 2013; Kiper, 1984; Kurtyılmaz, 2005; Tutkun, Güner, Ağaoglu, Soslu, 2010). Dolayısıyla her iki saldırganlık türü de karşı tarafa zarar vermeyi hedeflediği için aralarındaki ilişkinin çok yüksek çıkması ve iki değişkeninin birbiriyle ilişkilendirilmesi yönündeki öneri de dikkate alınarak bu iki değişken yıkıcı saldırganlık adı altında birleştirilmiş ve tek bir değişkene indirgenmiştir.

Tablo 1: Değişkenlere ait ortalama, standart sapma ve korelasyon katsayıları

	Ort.	SS	Atılğanlık	Yıkıcı Saldırganlık	İletişim Becerileri	POY	YPÇ	KG	ISY	SA	Besleyici	Zehirleyici
Atılğanlık	45.92	8.89	1.00									
Yıkıcı saldırganlık	27.25	9.58	.00	1.00								
İBDÖ	78.17	11.53	.39*	-.24*	1.00							
POY	38.88	12.64	-.25*	.32*	-.19*	1.00						
YPÇ	53.82	10.69	.38*	-.09	.48*	.04	1.00					
KG	13.21	4.54	-.23*	.29*	-.33*	.44*	-.09	1.00				
ISY	21.56	4.45	.35*	-.08	.44*	.15*	.69**	-.10*	1.00			
SA	12.14	4.13	-.05	.43*	-.13*	.40*	-.01	.38*	-.01	1.00		
Besleyici	32.45	6.78	.44*	-.13*	.58*	-.09	.57**	-.21*	.57*	-.03	1.00	
Zehirleyici	12.54	5.36	.07	.52*	-.14*	.29*	.09	.40*	.12*	.33*	.07	1.00

Not. POY: Probleme olumsuz yaklaşım, YPÇ: Yapıcı problem çözme, KG: Kendine güvensiz yaklaşım, ISY: İsrarcı-sebatkar yaklaşım, SA: Sorumluluk almama.

* $p < .05$. ** $p < .01$.

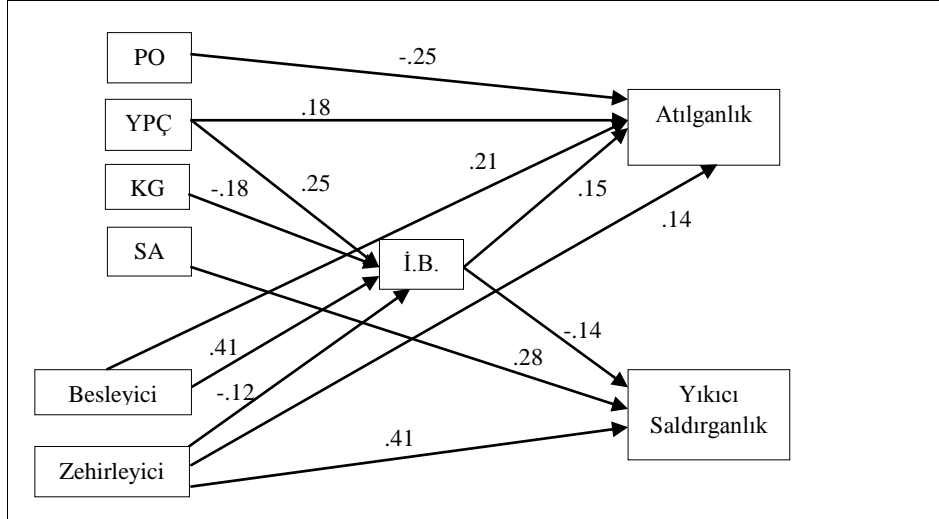

Şekil 1: Aracılı model önerisi

Atılğanlık ve yıkıcı saldırganlığı açıklamaya yönelik model tekrar sınanmıştır. Tekrar edilen modele ilişkin sonuçlar incelendiğinde Ki-kare değerinin ($\chi^2 = 252.186$) anlamlı olduğu ($p < .000$) görülmüştür. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranı ($\chi^2 / df = 15.762$) ve diğer uyum iyiliği indeksleri (GFI=.90, CFI=.81, TLI=.48, NFI=.81, RMSEA=.192) incelendiğinde elde edilen değerlerin kabul edilebilir düzeyde olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu modele ilişkin

değişiklik önerileri incelenmiş ve sorumluluk almama ve zehirleyici kişilerarası ilişki tarzından yıkıcı saldırganlığa doğrudan yollar eklenmiştir. Bununla birlikte probleme olumsuz yaklaşım, yapıcı problem çözme, besleyici ve zehirleyici kişilerarası ilişki tarzlarından atılganlığa doğrudan yollar eklenmiştir. Ayrıca, modelde yer alan ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunmayan yollar modelden çıkarılmıştır. Bunun sonucunda da kişilerarası problem çözme ölçeğinin alt boyutlarından birisi olan ısrarcı-sebatkâr yaklaşımın modeldeki hiçbir değişkenle anlamlı bir ilişkisi kalmadığı görülerek modelden çıkarılmış ve yol analizi tekrarlanmıştır (Şekil 2).

Tekrarlanan yol analizinden sonra modele ilişkin uyum iyiliği indeksleri tekrar incelenmiş ($\chi^2 / df=2.82$, GFI=.99, CFI=.98, TLI=.93, NFI=.97, RMSEA=.066) ve verilerin yenilenen modele iyi uyum sağladığı anlaşılmıştır. Modeldeki tüm doğrudan yollar incelenmiş ve hepsinin anlamlı olduğu ($p < .05$) görülmüştür (Şekil 2).

Şekil 2: Yenilenen Model

Modeldeki dolaylı yolların anlamlılık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Bootstrap analizi tekniği kullanılmıştır. Buna göre, yapıcı problem çözmenin iletişim becerileri üzerinden hem yıkıcı saldırganlıkla dolaylı ilişkisinin ($\beta=-3.4$, $p < .05$) hem de atılganlıkla dolaylı ilişkisinin ($\beta=3.9$, $p < .05$) anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Modeldeki diğer dolaylı ilişkiler incelendiğinde kendine güvensiz yaklaşımın hem yıkıcı saldırganlıkla ($\beta=2.6$, $p < .05$) hem de atılganlıkla ($\beta=-3.1$, $p < .05$) dolaylı ilişkisinin anlamlı olduğu anlaşılmıştır. Kişilerarası ilişki tarzlarından besleyici ilişki tarzının iletişim becerileri üzerinden hem atılganlıkla ($\beta = 8.0$, $p < .05$) hem de yıkıcı saldırganlıkla ($\beta=-6.8$, $p < .05$) dolaylı ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Bununla birlikte, kişilerarası ilişki tarzlarından zehirleyici ilişki tarzının iletişim becerileri üzerinden hem atılganlıkla ($\beta=-1.8$, $p < .05$) hem de yıkıcı saldırganlıkla ($\beta=1.5$, $p < .05$) dolaylı ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Yenilenen kısmi aracılı modeldeki doğrudan ve dolaylı yollar

birlikte değerlendirildiğinde, modelin atılganlığın %30'unu, yıkıcı saldırganlığın %35'ini açıkladığı anlaşılmaktadır.

Atılganlık ve yıkıcı saldırganlık ile diğer değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde en yüksek ilişkinin atılganlık ile besleyici kişilerarası ilişki tarzı ($r=.45, p<.01$); yıkıcı saldırganlık ile zehirleyici kişilerarası ilişki tarzı arasında olduğu ($r=.50, p<.01$) görülmektedir (Tablo 1).

Tartışma

Bu araştırmanın amacı, kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları, iletişim becerileri ve saldırganlık arasındaki ilişkileri incelemektir. Bununla birlikte, iletişim becerilerinin, kişilerarası problem çözme becerileri ve kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişkide aracı rolü de araştırılmaktadır.

Araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, saldırganlığın alt boyutları (atılganlık ve yıkıcı saldırganlık) ile kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları ve iletişim becerileri arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmüştür. Buna göre, atılganlık ile iletişim becerileri arasında pozitif yönde; yıkıcı saldırganlık ile iletişim becerileri arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Bu bulgular daha önce yürütülen araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Özdemir, 2014; Yıldırım ve Abakay, 2015; Kurtyılmaz, 2005).

Atılganlık ile kişilerarası problem çözme envanterinin alt boyutlarından POY ve KG arasında negatif yönde; YPÇ ve I-SY arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Diğer taraftan yıkıcı saldırganlık ile kişilerarası problem çözme envanterinin alt boyutlarından POY, KG ve SA arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; YPÇ ve I-SY arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bu bulgular alanyazınla benzerlik göstermektedir. Örneğin bu konuda yapılan bir araştırmada, saldırganlık ile probleme olumsuz yaklaşım, kendine güvensiz yaklaşım, sorumluluk almama arasında pozitif yönde; yapıcı problem çözme ve ısrarcı-sebatkâr yaklaşım arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın, 2010). Saldırganlık ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyle ilgili diğer araştırmalarda da, benzer sonuçların elde edildiği görülmüştür (Albayrak Sargın, 2008; Çam ve Tümkaya, 2008a; Çekici ve Güçray, 2012; D'Zurilla, Chang ve Sanna, 2003; Keltikangas-Järvinen ve Pakaslahti, 1999; Lochman ve Dodge, 1994).

Atılganlık ile kişilerarası ilişki tarzlarının alt boyutlarından besleyici ilişki tarzları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; zehirleyici ilişki tarzları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Diğer taraftan yıkıcı saldırganlık ile kişilerarası ilişki tarzlarının alt

boyutlarından besleyici ilişki tarzları arasında negatif; zehirleyici ilişki tarzları arasında ise pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu konuda yapılan araştırma bulguları benzer olarak saldırganlığın besleyici ilişki tarzlarıyla negatif yönde; ketleyici/zehirleyici ilişki tarzlarıyla ise pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Koç, 2014; Koç, 2008; Şahin, Batıgün ve Uzun, 2011; Hasta ve Güler, 2013; Şekertekin, 2003; Uğur, 2013).

Öte yandan iletişim becerileri ile kişilerarası problem çözme becerileri arasında da anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Buna göre, iletişim becerileri ile YPÇ ve I-SY arasında pozitif yönde; POY, KG ve SA arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Bu bulgular daha önce yürütülen araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Başar, Akın ve Durna, 2015; Nacar, 2010; Piji Küçük, 2012; Yılmaz, 2011). Bu konuda yapılan bir çalışmada da iletişim becerilerinin, YPÇ ve I-SY ile pozitif yönde; POY, SA ve KG ile ise negatif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmektedir (Koç, 2015).

Yine iletişim becerileri ile kişilerarası ilişki tarzları arasında da anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Buna göre, iletişim becerileri ile besleyici ilişki tarzları arasında pozitif; zehirleyici ilişki tarzları arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Bu bulgular daha önce yürütülen araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin bu konuda yapılan bir araştırma iletişim becerileri ile kişilerarası ilişki tarzlarından insan severlik, dengelilik, bağımsızlık, duyarlılık ve dışadönüklük arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Erözkan, 2007). Bir diğer çalışmada da kişilerarası ilişki tarzları ile iletişim becerilerinin alt boyutlarından zihinsel, davranışsal ve duyuşsal beceriler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir (Erözkan, 2009).

Araştırma sonucunda, yapıcı problem çözenin iletişim becerileri üzerinden hem yıkıcı saldırganlıkla hem de atılganlıkla iletişim becerileri üzerinden dolaylı ilişkisinin anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Yine kendine güvensiz yaklaşımın hem yıkıcı saldırganlıkla hem de atılganlıkla iletişim becerileri üzerinden dolaylı ilişkisinin anlamlı olduğu anlaşılmıştır. Araştırma sonuçları genel olarak yapıcı problem çözenin, iletişim becerileri, atılganlık ve yıkıcı saldırganlıkla ilişkili olduğunu göstermektedir. Buna göre yapıcı problem çözme ve iletişim becerileri ile yıkıcı saldırganlık arasında negatif bir ilişki, atılganlıkla ise pozitif yönde bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir.

Kişilerarası ilişki tarzlarından besleyici ilişki tarzının iletişim becerileri üzerinden hem atılganlıkla hem de yıkıcı saldırganlıkla dolaylı ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Bununla birlikte, kişilerarası ilişki tarzlarından zehirleyici ilişki tarzının iletişim becerileri üzerinden hem atılganlıkla hem de yıkıcı saldırganlıkla dolaylı ilişkisi anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak

yenilenen kısmi aracılı modeldeki doğrudan ve dolaylı yollar birlikte değerlendirildiğinde, modeldeki değişkenlerin atılğanlığın %30'unu, yıkıcı saldırganlığın %35'ini açıkladığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları ile saldırganlık arasındaki ilişki hakkında bilgi vermektedir. Aynı zamanda, saldırganlıkta iletişim becerilerinin aracı bir role sahip olduğu görülmekle birlikte kişilerarası problem çözme becerileri ve kişilerarası ilişki tarzlarının rolü de anlaşılmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular, saldırganlığı önlemeye yönelik olarak yapılacak müdahalelerde iletişim becerilerinin de yer alması gerektiğini göstermesi açısından önemli olmakla birlikte verilebilecek eğitim ve danışmanlık hizmetlerine de katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda bu bulgular, kişilerarası problem çözme becerileri, kişilerarası ilişki tarzları ve iletişim becerilerindeki yetersizliğin, bireysel ve toplumsal açıdan neden olabileceği olumsuz sonuçları hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Son olarak saldırganlığın önlenmesinde, olumlu kişilerarası problem çözme becerilerinin, olumlu kişilerarası ilişki tarzlarının ve iletişim becerilerinin geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Kaynaklar

- ALBAYRAK SARGIN, Y. (2008). *Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin Saldırgan Davranışları İle Öfke ve Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ANDERSON, C. A. and BUSHMAN, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, (53), 27-51.
- ARSLAN, C., HAMARTA, E., ARSLAN, E. ve SAYGIN, Y. (2010). Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. *İlköğretim Online*,9(1), 379-388.
- ATKINSON, R. L., ATKINSON, R. C., SMITH, E. E., BEM, D. J., HOEKSEMA, S. N. (2002). *Psikolojiye Giriş*. Yavuz Alogan (Çev.). Ankara: Arkadaş.
- BALCIOĞLU, İ. (2000). Şiddetin Politik, Psikolojik, Etik Yönü. *Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açısından Şiddet*. İbrahim Balcıoğlu (Ed.). İstanbul: Yüce.
- BANDURA, A. (1978). Social Learning Theory of Aggression. *Journal of Communications*, 28(3), 12-29.
- BAŞAR, G., AKIN, S. ve DURNA, Z. (2015). Hemşirelerde ve Hemşirelik Öğrencilerinde Problem Çözme ve İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. *GÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*,4(1), 125-147.
- BATIGÜN, A. D. (2004). İntihar İle İlişkili Bazı Değişkenler: Öfke/Saldırganlık, Dürtüsel Davranışlar, Problem Çözme Becerileri, Yaşamı Sürdürme Nedenleri. *Kriz Dergisi*, 12(2), 49-61.
- BENTLER, P. M. (1990). Comparative Fit Indexes in Structural Models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238-246.

- BENTLER, P. M. and BONETT, D. G. (1980). Significance Tests and Goodness of Fit in the Analysis of Covariance Structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606.
- BOSTAN, G. ve KILCIGİL, E. (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencisi Olan ve Olmayan Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Saldırganlık Boyutları. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VI(3),133-140.
- BUDAK, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. İkinci Basım. Ankara: Bilim ve Sanat.
- CÜCELOĞLU, D. (2003). *İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi.
- CÜCELOĞLU, D. (2004). *İnsan ve Davranışı*. 7. Baskı. İstanbul: Remzi.
- ÇAM, S. ve TÜMKAYA, S. (2007). Kişilerarası Problem Çözme Envanterinin (KPÇE) Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 95-111.
- ÇAM, S. ve TÜMKAYA, S. (2008a). Kişilerarası Problem Çözme Envanteri Lise Öğrencileri Formu'nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*,5(2), 1-17.
- ÇAM, S. ve TÜMKAYA, S. (2008b). Psikolojik Danışma İçin Başvuran ve Başvurmayan Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası Problem Çözme Becerileri. *DEÜ Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23), 48-56.
- ÇAM, S., TÜMKAYA, S., YERLİKAYA, E. E. (2011). Kişilerarası Problem Çözme Envanterinin Yetişkin Örneklemde Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1703-1724.
- ÇEKİCİ, F. ve GÜÇRAY, S. S. (2012). Problem Çözme Terapisine Dayalı Beceri Geliştirme Grubunun Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Problem Çözme Becerileri, Öfkeyle İlişkili Davranış ve Düşünceler İle Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 103-128.
- D'ZURILLA T. J., MAYDEU-OLIVARES, A. and KANT, G. L. (1998). Age and Gender Differences in Social Problem-solving Ability. *Personality and Individual Differences*, 25, 241-252.
- D'ZURILLA, T. J., CHANG, E. C. and SANNA, L. J. (2003). Self-esteem and Social Problem Solving as Predictors of Aggression in College Students. *Journal of Social and Clinical Psychology*, (22), 424-440.
- D'ZURILLA, T. J., NEZU, A. M. and MAYDEU-OLIVARES, A. (2004). Social Problem Solving: Theory and Assessment. *Social Problem Solving: Theory, Research, and Training*. E.C. Chang, T.J. D'Zurilla and L.J. Sanna (Eds.). Washington, DC: American Psychological Association.
- DAHLBERG, L. L., KRUG, E. G. (2002). Violence - A Global Public Health Problem. *World Report on Violence and Health*. Etienne G. Krug et al. (Eds.). Geneva: World Health Organization.
- DREER, L. E., JAKSON, W. T. and ELLIOTT, T. R. (2005). Social Problem Solving, Personality Disorder and Substance Abuse. *Social Problem Solving and Offending: Evidence, Evaluation and Evolution*. Mary McMurrin and James McGuire (Eds.). West Sussex: John Wiley and Sons.
- ERON, L. D. (1994). Theories of Aggression: From Drives to Cognitions. *Aggressive Behavior: Current Perspectives*. L. R. Huesmann (Ed.). New York: Plenum Press.
- ERÖZKAN, A. (2007). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Etkileyen Faktörler. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 26(26), 59-72.

- ERÖZKAN, A. (2009). Lise Öğrencilerinde Kişilerarası İlişki Tarzlarının Yordayıcıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 543-551.
- FREUD, S. (1994). *Psikanaliz Üzerine*. A. Avni Öneş (Çev.). 7. Basım. İstanbul: Say.
- FROMM, E. (1993). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*. Şükrü Alpagut (Çev.). 2. Basım. İstanbul: Payel.
- GREENWALD, J. (1999). *Bağımlılık mı? Bağlılık mı? Zehirleyici İlişkilerden Besleyici İlişkilere*. Zeynep Yıldırımoglu (Çev.). İstanbul: Kuraldışı.
- GUNN, J. (1993). Human Violence: A Biological Perspective. *Violence in Society*. Pamela J. Taylor (Ed.). London: Royal College of Physicians of London.
- HASTA, D. ve GÜLER, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 64-104.
- HEIDER, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- HEPPNER, P. P., WITTY, T. E. and DIXON, W. A. (2004). Problem-Solving Appraisal and Human Adjustment: A Review of 20 Years of Research Using the Problem Solving Inventory. *The Counseling Psychologist*, 32(3), 344-428.
- HU, L. ve BENTLER, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria Versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling*, (6), 1-55.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, L. and PAKASLAHTI, L. (1999). Development of Social Problem-Solving Strategies and Changes in Aggressive Behavior: A 7-Year Follow-Up From Childhood to Late Adolescence. *Aggressive Behavior*, (25), 269-279.
- KİPER, İ. İ. (1984). *Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- KIRSH, S. J. (2006). *Children, Adolescents and Media Violence: A Critical Look at the Research*. London: Sage.
- KLINE, R. B. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- KOÇ, B. (2014). Kişilerarası İlişki Tarzlarının Saldırganlık İle İlişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(4), 160-182.
- KOÇ, B., TERZİ, Y., GÜL, A. (2015). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri İle Kişilerarası Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 369-390.
- KOÇ, V. (2008). *Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Depresyon*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KORKUT, F. (2005). Yetişkinlere Yönelik İletişim Becerileri Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 143-149.
- KRAHE, B. (2001). *The Social Psychology of Aggression*. Hove: Psychology Press.
- KURTYILMAZ, Y. (2005). Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Düzeyleri İle Akademik Başarıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkiler (Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma).

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- LOCHMAN, J. E. and DODGE, K. A. (1994). Social-Cognitive Processes of Severly Violent, Moderately Aggressive, and Nonaggressive Boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 62(2), 366-374.
- LORENZ, K. (1996). *On Aggression*. Marjorie Latzke (Trans.). London: Routledge.
- NACAR, F. S. (2010). *Sınıf Öğretmenlerinin İletişim ve Kişilerarası Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- NEZU, A. M., NEZU, C. M., HOUTS P. S., FRIEDMAN, S. H. and FADDIS, S. (1999). Relevance of Problem-Solving Therapy to Psychosocial Oncology, *Journal of Psychosocial Oncology*, 16(3-4), 5-26.
- ORAL, N. (2006). *Yeme Tutumu Bozukluğu İle Kişilerarası Şemalar, Bağlanma Stilleri, Kişilerarası İlişki Tarzları ve Öfke Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZDEMİR, N. (2014). *Kadın Voleybol ve Futbolcularda İletişim Becerileri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- ÖZER, K. (2008). *İletişimsizlik Becerisi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- ÖZTAN, N. (1996). Kişilerarası İlişkiler Tarz Ölçeği ve Güvenirliği: Bir Ön Çalışma. VIII. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 21-23 Eylül 1994 İzmir*. Yurdal Topsever ve Melek Göregenli (Ed.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- PİJİ KÜÇÜK, D. (2012). Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencilerinin İletişim ve Problem Çözme Becerileri. *GEFAD / GUJGEF*, 32(1), 33-54.
- SAVRUN, M. (2000). Şiddetin Nörobiyolojisi. *Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açından Şiddet*. İbrahim Balcıoğlu (Ed.). İstanbul: Yüce.
- SCHUMACKER, R. E. and LOMAX, R. G. (2004). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling*. 2nd ed. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- ŞAHİN, N. H., BATIGÜN, A. D. ve KOÇ, V. (2011). Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı, Öfke ve Depresyon. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(1), 17-25.
- ŞAHİN, N. H., BATIGÜN, A. D. ve UZUN, C. (2011). Anksiyete Bozukluğu: Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı ve Öfke Açısından Bir Değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12, 107-113.
- ŞAHİN, N. H., DURAK, A. ve YASAK, Y. (1994). Kişilerarası İlişkiler Ölçeği. VIII. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*, İzmir 21-23 Eylül.
- ŞEKERTEKİN, M. A. (2003). Spor Eğitimi Alan ve Almayan Üniversite Bayan Öğrencilerinin Uyum Düzeyleri, Saldırganlık ve Kişilerarası İlişki Tarzlarının Karşılaştırılması. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 5(2), 9-14.
- TUTKUN, E., GÜNER, B. Ç., AĞAOĞLU, S. A. ve SOSLU, R. (2010). Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-29.
- UĞUR, E. (2013). *Lise Öğrencilerinin Kişilerarası İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları ve Saldırganlık Tepkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- VATANDAŞ, C. (2003). *Aile ve Şiddet (Türkiye’de Eşler Arası Şiddet)*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- YILDIRIM, A. ve ABAKAY, U. (2015). Hokeycilerin İletişim Becerileri ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 17-28.
- YILMAZ, N. (2011). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin İletişim Becerileri, Problem Çözme Becerileri ve Empatik Eğilim Düzeyleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.